

Національний природний парк «Олешківські піски»

Природно-заповідний фонд

Природно-заповідний фонд України – ділянки суходолу і водного простору, природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонових моніторингу довкілля.

Державне управління природно-заповідним фондом України здійснює Міністерство екології та природних ресурсів України.

До природно-заповідного фонду належать:

Природні території та об'єкти:

- біосферні заповідники,
- природні заповідники,
- заказники,
- пам'ятки природи,
- заповідні урочища,
- національні природні парки,
- регіональні ландшафтні парки;

Штучно створені об'єкти:

- ботанічні сади,
- дендрологічні парки,
- зоологічні парки,
- парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Національний природний парк «Олешківські піски» (далі також – Парк або Національний парк) створено згідно до Указу Президента України від 23 лютого 2010 року №221/2010, на території Голопристанського, Олешківського (Цюрупинського) районів та Новокаховської міської ради Херсонської області. До території Парку увійшло 8020,36 га земель державної власності, з них: 5222,30 га земель, що вилучені у землекористувачів й надані Парку у постійне користування та 2798,06 га земель, включені до його території без вилучення. Іншим Указом Президента від 11.04.2019 р. №136/2019 Парку було надано в постійне користування 3650,7 га, таким чином на сьогодні площа парку складає 11671,06 га.

Законодавством України природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

Ви знаходитесь на території національного природного парку «Олешківські піски». Що це означає?

Національний природний парк – одна з найвищих категорій природоохоронних територій. Тут дозволено туристичне відвідування.

Національні природні парки є природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність.

До складу територій національних природних парків можуть включатися ділянки землі та водного простору інших землевласників та землекористувачів.

На національні природні парки покладається виконання таких основних завдань:

- збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів;
- створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів;
- проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання, розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища та ефективного використання природних ресурсів;
- проведення екологічної освітньо-виховної роботи.

Окрім того, території національних парків можуть включати в себе населені пункти, або господарські об'єкти. Територія національних природних парків поділяється на чотири зони.

Заповідна зона. Тут заборонена будь яка господарська діяльність, та використання природних ресурсів (збір грибів, ягід тощо). Відвідання заповідної зони без спеціального дозволу заборонено.

Зона регульованої рекреації. Використовується для відпочинку, проведення екскурсій, туризму. Забудівля та проведення масштабних господарських робіт заборонені.

Зона стаціонарної рекреації. Призначена для розташування баз відпочинку.

Господарська зона. Призначена для господарського використання із впровадженням екологічних методів.

Національний природний парк «Олешківські піски»

Національний природний парк «Олешківські піски» створений відповідно до Указу президента України від 23 лютого 2010 року на двох нижньодніпровських аренах: Козачелагерській та Чалбаській загальною площею 8020,36 га та прилеглих до них територіях. Площу парку складають 3 територіально розірвані ділянки: Раденська (Козачелагерська арена), Буркутська (Чалбаська арена) та ділянка в межах штучних ставків Новокаховського рибоводного заводу частикових риби. В структурі парку виділено два природоохоронних науково-дослідних відділення «Раденське» та «Буркути».

Територія Національного природного парку «Олешківські піски» є одним з найбільших у Європі масивів псамофітних степів і піщаних дюн (кучугур), а також лук, боліт та листяних гайків у міжкучугурних зниженнях, в межах якого зосереджено 455 видів судинних рослин (28 з яких включені у різні природоохоронні переліки); фауна Парку нараховує 958 видів тварин, 217 з яких включені у списки видів, які знаходяться під охороною. Такі унікальні властивості території сформувалися внаслідок специфічного поєднання природних компонентів і їх тривалого розвитку упродовж тисячоліть.

Площа відділення «Раденське» (разом з господарською зоною в межах Новокаховського рибоводного заводу частикових риби) складає 6780,16 га або 84,5% всієї території Парку. Північно-східна ділянка включає в себе 1000,36 га та Новокаховського рибоводного заводу частикових риби (повністю відноситься до Новокаховської міської ради), який входить до складу Парку в якості господарської зони без вилучення земельної ділянки та зміну режиму природокористування.

Буркутська ділянка НПП «Олешківські піски» охоплює площу 1240,2 га (15,5% території парку), включаючи землі Виноградівської та Малокопанівської сільських рад (Цюрупинського і Голопристанського районів відповідно).

Парк є природоохоронною, рекреаційною, культурно-освітньою, науково-дослідною установою загальнодержавного значення і входить до складу природно-заповідного фонду України, охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення та використання.

Парк підпорядкований Міністерству екології та природних ресурсів України.

Парк створено з метою збереження цінних природних територій та історико-культурних об'єктів, що мають важливе природоохоронне, наукове, естетичне, освітнє, рекреаційне

та оздоровче значення.

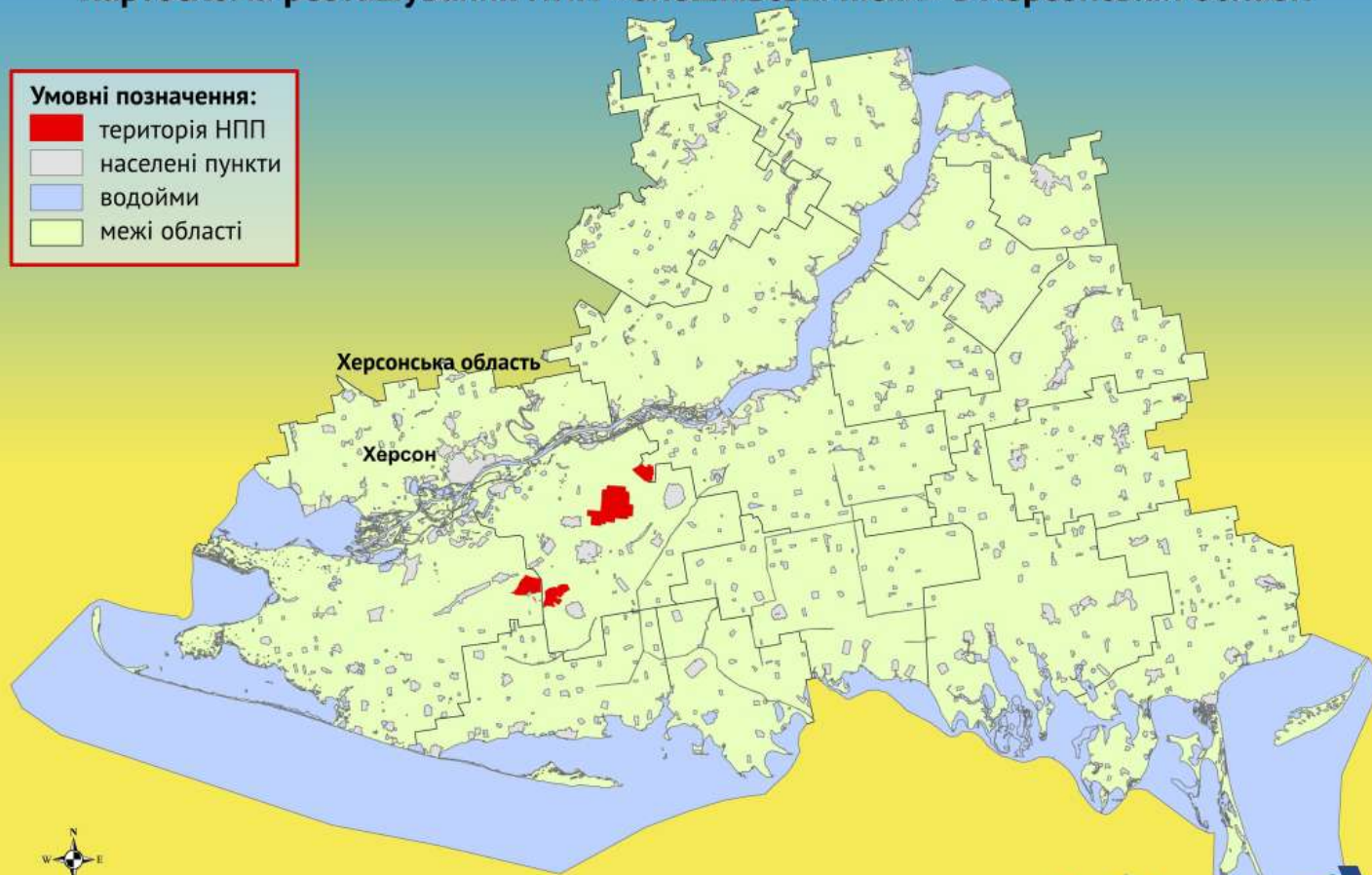
Основними завданнями діяльності Парку є:

- збереження та відтворення цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів, видів флори і фауни, що занесені до різних природоохоронних списків;
- організація та здійснення науково-дослідних робіт;
- створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з дотриманням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів;
- відродження місцевих традицій природокористування, осередків місцевих художніх промислів та інших видів

Картосхема розташування НПП «Олешківські піски» в Херсонській області

Умовні позначення:

- територія НПП
- населені пункти
- водойми
- межі області

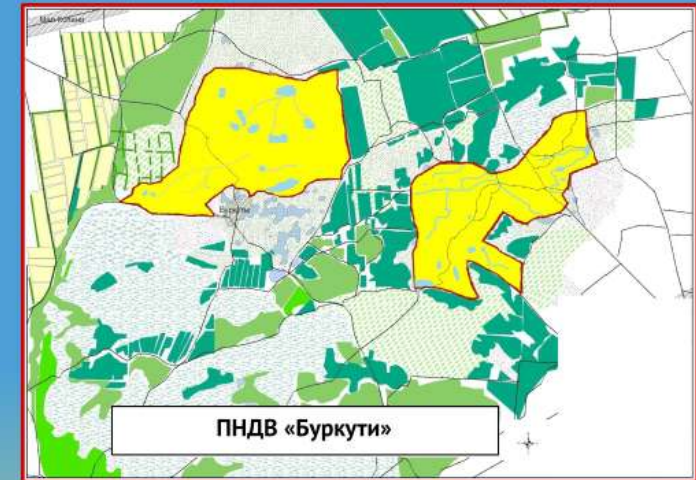
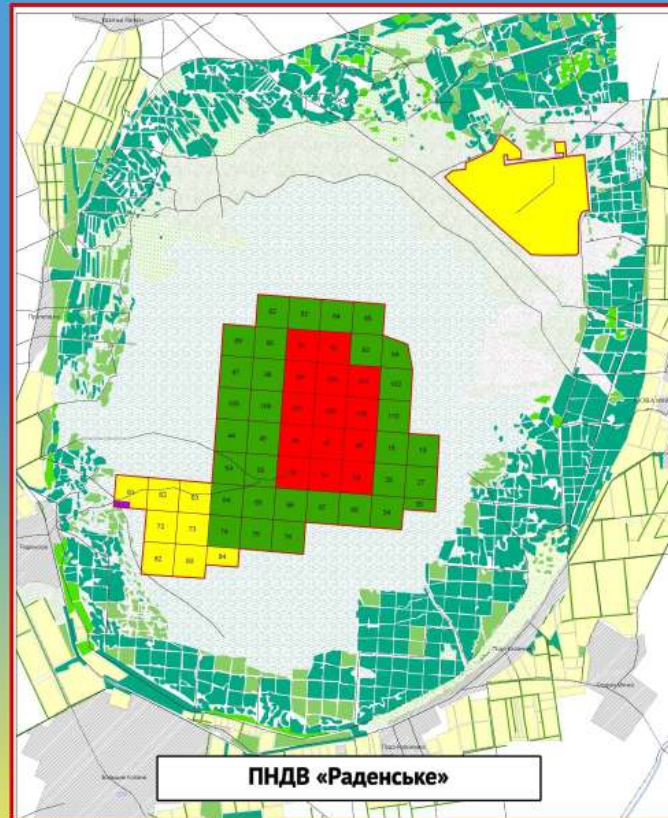

Національний природний парк «Олешківські піски»

Зонування

На території національних природних парків з урахуванням природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей природних комплексів та об'єктів, їх особливостей встановлюється диференційований режим щодо їх охорони, відтворення та використання згідно з функціональним зонуванням:

- **заповідна зона** — призначена для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів, режим якої визначається відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників. Інакше кажучи, тут заборонені всі види господарської та рекреаційної діяльності.
- **зона регульованої рекреації** — в її межах проводяться короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць; у цій зоні дозволяється влаштування та відповідне обладнання туристських маршрутів і екологічних стежок; тут забороняються рубки лісу головного користування, промислове рибальство, мисливство, інша діяльність, яка може негативно вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони;
- **зона стаціонарної рекреації** — призначена для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку; тут забороняється будь-яка господарська діяльність, що не пов'язана з цільовим призначенням цієї функціональної зони або може шкідливо вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони і зони регульованої рекреації;
- **господарська зона** — у її межах проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на парк завдань, знаходяться населені пункти, об'єкти комунального призначення парку, а також землі інших землевласників та землекористувачів, включені до складу парку, на яких господарська та інша діяльність здійснюється з додержанням вимог та обмежень, встановлених для зон антропогенних ландшафтів біосферних заповідників.

Умовні позначення:

- межі НПП
- квартали
- Зонування
  - Господарська зона
  - Заповідна зона
  - Зона регульованої рекреації
  - Зона стаціонарної рекреації
- Автошляхи
- Населені пункти
- Річки
- Водойми

Національний природний парк «Олешківські піски»

Правила поведінки у національному природному парку

На території національного парку забороняються:

- Полювання
- Будівництво
- Забруднення території, скидання сміття
- Суцільні прохідні, лісовідновні та поступові рубки
- Інша діяльність, що суперечить завданням національного парку

Дозволяється (окрім заповідної зони):

- Короткостроковий відпочинок
- Облаштування туристичних маршрутів та екологічних стежок
- Санітарні рубки
- Проведення екскурсій

Адміністративна відповідальність

Стаття 73	Засмічення лісів відходами.	Штраф для громадян від 425 до 850 грн. Штраф для посадових осіб – від 850 до 1700 грн.
Стаття 77-1	Випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок із степовою, лучною та водно-болотною рослинністю, сухих рослинних залишків та опалого листа.	Штраф для громадян від 340 до 680 грн. Штраф для посадових осіб – від 1190 до 1700 грн.
Стаття 82-8	Захоронення побутових відходів.	Штраф для громадян від 340 до 1360 грн. Штраф для посадових осіб – від 850 до 1700 грн.
Стаття 90	Погіршення, знищення середовища перебування (зростання) тварин і рослин, які занесені до Червоної книги України.	Штраф для громадян від 340 до 510 грн. Штраф для посадових осіб – від 510 до 850 грн.
Стаття 91	Здійснення в межах природно-заповідного фонду забороненої діяльності, порушення інших вимог охорони цих територій.	Штраф для громадян від 153 до 408 грн із конфіскацією знарядь і засобів вчинення правопорушення. Штраф для посадових осіб – від 255 до 510 грн із конфіскацією знарядь і засобів вчинення правопорушення та незаконного добутих природних ресурсів.

Кримінальна відповідальність

Стаття 246	Незаконна порубка дерев та чагарників у лісах, що заподіяла істотну шкоду, або на територіях природно-заповідного фонду.	Штраф від 300 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або арешт на строк до шести місяців, або позбавлення волі на той саме строк.
Стаття 248	Порушення правил полювання на територіях природно-заповідного фонду.	Штраф від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або громадські роботи на строк від 160 до 240 годин, або обмеження волі на строк до 3 років.
Стаття 252	Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави та об'єктів природно-заповідного фонду.	Штраф від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеження волі на строк до 3 років.

Національний природний парк «Олешківські піски»

Рослини, що знаходяться під охороною держави

Плодоріжка болотна
Anacamptis palustris

Волошка короткоголова
Centaurea breviceps

Щитник шартрський
Dryopteris carthusiana

Вужачка звичайна
Ophioglossum vulgatum

Ковила дніпровська
Stipa borysthena

Ковила волосиста
Stipa capillata

Кермечник злаколистий
Gonolimon graminifolium

Плодоріжка блощицна
Anacamptis coriophora

Плодоріжка болотна
Anacamptis palustris

Куга гострокінцева
Schoenoplectiella mucronata

Сальвінія плаваюча
Salvinia natans

Сон лучний
Pulsatilla pratensis

Флора Олешківських пісків є не тільки різноманітною, але й має велику естетичну, біологічну та природоохоронну цінність. Залежно від рельєфу, рівнів зволоження, засолення на території національного природного парку «Олешківські піски» поширена рослинність заростаючих пісків та псамофітно-степова, справжньо-степова, лісова, лучна, солончакова, болотна, водна рослинність. На позитивних елементах рельєфу домінують псамофітні степи і слабкозарослі піски, на негативних – лісові гайки (колки) в комплексі з лучною та болотною рослинністю. Особливістю флори є значний відсоток ендемічних видів у її складі.

Відмічено, що на Нижньодніпровських пісках відбувається масштабний видоутворювальний процес. За даними О.Ю. Уманець (1997) у флорі Нижньодніпровських пісків налічується 108 ендемічних* видів, що складає 13,2 % видового складу флори). Зокрема, у Парку зростають такі ендеміки як волошка короткоголова *Centaurea breviceps* Iljin., юринея довголиста *Jurinea longifolia* DS., чебрець дніпровський *Thymus borysthenicus* Klokov тощо) та субендеміки (бурачок савранський *Alyssum*

savranicum Andrz., житняк пухнастоквітковий *Agropyron dasyanthum* Ledeb., кермечник злаколистий *Gonolimon graminifolium* (Ait) Boiss. тощо) Нижньодніпровських пісків.

Загалом на території парку зростає 23 види судинних рослин, що охороняються, в тому числі 1 вид включений до Світового Червоного списку МСОП, 1 – додатків Бернської конвенції, 13 – Червоної книги України, 8 – Червоного списку Херсонської області.

Відповідно до ратифікованої Україною Конвенції про охорону біорізноманіття, ендемічні види та їх екотопи підлягають охороні та збереженню. Аналогічні норми передбачають Закон про охорону навколишнього природного середовища (1991) та Про рослинний світ (1999). Останній, зокрема (статті 5, 25, 27, 28, 29, 30, 31) визначає можливість заборони на будь-яке порушення ділянок, зайнятих природною рослинністю.

*Ендеміки, або ендемічні види – такі, що зустрічаються лише на дуже обмежених, специфічних територіях.

Чебрець дніпровський
Thymus borysthenicus

Вільха чорна
Alnus glutinosa

Житняк пухнастоквітковий
Agropyron dasyanthum

Кермечник злаколистий
Gonolimon graminifolium

Національний природний парк «Олешківські піски»

Тварини, що знаходяться під охороною держави

Емпуза піщана *Empusa pennicornis*

Полоз жовточеревий *Dolichophis caspius*

Гадюка степова *Vipera Renardi*

Ящірка піщана *Eremias arguta*

Велетеньський мурашиний лев західний
Acanthaclisis occitanica

Сліпак піщаний *Spalax arenarius*

Дозорець-імператор *Anax imperator*

Кандибка звичайна *Stylodipus telum*

Тваринний світ Олешківських пісків своєрідний. На даний час фахівцями Національного природного парку «Олешківські піски» достовірно виявлено таку кількість видів тварин різних систематичних груп: кільчастих червів – 4, молюсків – 2, ракоподібних – 2, багатоніжок – 2, павукоподібних – 2, комах – 389, 6 видів земноводних, 7 видів плазунів, 123 види птахів, 21 вид ссавців. До Червоної книги України занесені емпуза піщана *Empusa pennicornis*, лярра анафемська *Larra anathema*, махаон *Papilio machaon*, полоз жовточеревий або каспійський *Dolichophis caspius*, гадюка степова *Vipera renardi*, орлан-білохвіст *Haliaeetus albicilla*, лунь польовий *Circus cyaneus*, лежень *Burhinus oedipnemos*, сліпак піщаний *Spalax arenarius*, кандибка звичайна *Stylodipus telum* й інші види що потребують особливої охорони, загальна кількість яких складає – (57 видів).

Слід зазначити, що навіть перший етап вивчення фауни (її інвентаризація) не є повністю завершеним. Так, значно більшою є кількість

видів комах (тисячі видів), десятки (або навіть сотні) видів багатоніжок: ці види будуть виявлені після поглибленого вивчення фауни Олешківських пісків з застосуванням спеціальних методів. Також тільки розпочинається дослідження фауни безхребетних водойм національного природного парку, потрібно встановити видову належність кажанів: цікаві дослідження, наукові статті, дисертації ще чекають своїх авторів! Необхідно відмітити, що види та підвиди зустрічаються тільки у Олешші. До таких, зокрема належать тушканчик ємуранчик (підвид з Олешшя, інші мешкають на схід від території України) та сліпак піщаний – унікальний, пристосований до піщаних умов вид сліпаків. Ці 2 тварини мешкають тільки на території Олешшя, а тому Україна несе відповідальність перед світом за їх збереження!

У ПНДВ «Буркути» триває відновлення озер і незабаром ця частина національного парку стане одним з центрів спостереження за перелітними птахами у регіоні.

Національний природний парк «Олешківські піски»

Рідкісні природні оселища та угруповання

C1.66 Тимчасові континентальні солоні та солонуваті водойми

D6 Континентальні солоні та солонуваті марші та зарості очерету

X35 Континентальні піщані дюни

C1.2 Постійні мезотрофні озера, ставки та водойми

Крім рідкісних видів на території парку представлені також раритетні угруповання. Угрупованнями називають групи рослин, що пристосовані до спільного існування в певних еколого-географічних умовах. Такі групи називають степами, луками, болотами, лісами... Ще інакше такі «різновиди природи» називають природними оселищами.

Природне оселище – це суходільна або водна ділянка, природна або напів-природна, яка визначається за географічними, абіотичними та біотичними особливостями.

Унікальні різновиди степів, лук, боліт, лісів..., беруть під охорону. Їх включають до Зеленої книги України, яка є аналогом Червоної книги України на рівні угруповань. Зокрема на території Парку представлені раритетні формації ковили дніпровської, ковили волосистої, берези дніпровської та сальвінії плаваючої.

На міжнародному рівні рідкісні оселища охороняються Резолюцією 4 Бернської конвенції.

Територія національного парку представлена 13 типами оселищ європейського значення, що включені до Резолюції № 4 Бернської конвенції і збереження яких потребує створення територій особливої охорони. Дані оселища займають більшу частину території Парку, що підкреслює його велику природоохоронну цінність в європейському масштабі. Значні площі оселищ збереглися також на прилеглих до Парку ділянках, причому деякі цінні в природні об'єкти зустрічають лише за межами парку, зокрема це дубові ліси в яких зростають регіонально рідкісні рослини дуб звичайний *Quercus robur* L. та купена запашна *Polygonatum odoratum* (Mill.) Druce); оліготрофні вологі псамофітні угруповання з такими раритетними рослинами, як плаунець заплавної *Lycopodiella inundata* (L.) Holub, росичка круглолиста *Drosera rotundifolia* L., сфагнум оманливий *Sphagnum fallax* (H.Klinggr.) H.Klinggr., с. торочкуватий *S. fimbriatum* Wilson, с. відстобурчений *S. squarrosum* Crome) тощо, що є вагомим аргументом для наступного розширення території Парку.

C1.3 Постійні евтрофні озера, ставки і водойми

F3.247 Понтично-сарматські листопадні чагарникові зарості

E1.9 Незімкнені несердземноморські сухі кислі та нейтральні трав'яні угруповання, у тому числі континентальні трав'яні угруповання на дюнах

E1.2 Багаторічні трав'яні кальцифітні угруповання та степи

E2.2 Рівнинні та низькогірні сінокосні луки

D5 Осоки та зарості очерету, переважно без застою води

G1.21 Прирічкові ясеневі-вільхові ліси зі змінним зволоженням

G1.7 Термофільні листопадні ліси

D4.1 Багаті болота, включаючи евтрофні високотравні та карбонатні болота

Раритетне фіторізноманіття (Угруповання Зеленої книги України – формація берези дніпровської)

Раритетне фіторізноманіття (Угруповання Зеленої книги України – формація ковили дніпровської)

Раритетне фіторізноманіття (Угруповання Зеленої книги України – формація ковили волосистої)

Національний природний парк «Олешківські піски»

Береза дніпровська

В Олешківських пісках розташований найбільший в Нижньому Придніпров'ї масив березових гайків.

А утворені вони унікальним видом – березою дніпровською *Betula borysthenica* Klokov et Zoz, яка занесена до Червоної книги України. Це своєрідний вид берез, який зростає на піщаних терасах річок лише в Степовій зоні.

Листопадне дерево до 10 м заввишки або кущ. Кора на стовбурі та старих гілках біла, на молодих гілках зі смолистими бородавочками. Листки цупкі, шкірясті, яйцеподібно-ромбічні, на коротко опушених або майже оголених черешках. Квітки різностатеві, зібрані у сережки. Плід яйцеподібний горішок, опушений біля верхівки, з плівчастими крильцями. Цвіте у квітні-травні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням та вегетативно.

Зростає на піщаних терасах в долинах крупних річок, котловинах видування, де формуються дернові середньопотужні підзолисті ґрунти, які на глибині 0,5-2 м підстиляються водонепроникним глинистим шаром. Витримує засипання піском. У зниженнях утворює невеликі колки, часто в комплексі з лучною, болотною або солончаковою рослинністю.

Квітуча гілка берези дніпровської зображена на логотипі національного природного парку «Олешківські піски».

**Природно-заповідний
фонд України**

Національний природний парк
«Олешківські піски»

**охороняється
законом**

**Природно-заповідний
фонд України**

Національний природний парк

«Олешківські піски»

**охороняється
законом**

**Природно-заповідний
фонд України**

Національний природний парк

«Олешківські піски»

**охороняється
законом**

Національний природний парк «Олешківські піски»

Туризм

Краєзнавцям і допитливим слідопитам доречно було б завітати на екскурсію у Національний природний парк «Олешківські піски». За ці дві години чого тільки не побачать спостережливі туристи! Та чого тільки не відчують! Поринути в море піску, у первозданну природу, де головні володарі – сонце, повітря і вода, якої тут буває дуже мало, хоча під шарами піску є справжнє підземне озеро з прохолодною прісною водою, – така можливість, погодьтеся, видається не часто! Екотуризм на Херсонщині сьогодні все більше популяризується. На думку фахівців, екологічний туризм здатний забезпечити в області економічну та демографічну стабільність, вирішити соціально-економічні питання, а також сприяти позитивному впливу на відродження, збереження та розвиток місцевих народних звичаїв, промислів, пам'яток історії тощо. Візитною картою для приїжджих в Херсонську область є, у першу чергу, територія Національного природного парку «Олешківські піски».

На даний час на його території було проведено офіційно 270 екскурсій, у яких взяли участь більш ніж 3000 чол., з них – 74 рекреантів із-за кордону. Кількість туристів з кожним роком стає все більше.

Парк також є місцем для проведення спортивних заходів.

На його території вже вдруге відбувся унікальний ультрамарафонський захід – фестиваль/трейл «WILDdesertultra trail» за участю спортсменів з різних областей України та з-за кордону.

Національний природний парк «Олешківські піски»

ЕКОЛОГІЧНА СТЕЖКА «ДИВОСВІТ ОЛЕШКІВСЬКИХ ПІСКІВ»

природоохоронного науково-дослідного відділення «Раденське» (кв. 82)

Розташування: Екологічна стежка «Дивосвіт Олешківських пісків» розташована на території природоохоронного науково-дослідного відділення «Раденське» Національного природного парку «Олешківські піски».

Місце зустрічі: Для початку варто дістатися до місця зустрічі з працівниками Парку – с. Раденськ, зупинка «Золотий фазан» (35 км, траса Херсон – Джанкой). До екологічної стежки необхідно буде їхати на власному транспорті (відстань 9 км).

Землекористування: екологічна стежка знаходиться на території Національного природного парку «Олешківські піски» на колишній земельній ділянці ДП «Олешківське ЛМГ» Раденського лісництва (кв. 82) в межах Раденської сільської ради Олешківського району Херсонської області.

Значення екологічної стежки: освітньо-виховна та рекреаційна. Екологічна стежка відкриває шлях до більш глибокого пізнання природи.

Стежка розрахована на екскурсійні групи різних вікових категорій. Екскурсії проводяться у супроводі екскурсовода та інспектора природоохоронного науково-дослідного відділення «Раденське».

Короткий опис маршруту: Загальна протяжність стежки – 2500 м. Стежка є виключно пішохідною. Встановлені інформаційні знаки та щити.

Екологічна стежка «Дивосвіт Олешківських пісків» повністю розкриває краєзнавчі природні цінності як національного природного парку «Олешківські піски», так і природи Херсонського краю. Територія екологічної стежки представлена красивими з багатогранною, неповторною красою української «пустелі».

Стан екологічної стежки: задовільний.

На маршруті передбачено 7 видових зупинок.

1. *Оглядова зупинка*
2. *Місце відпочинку «Оазис»*
3. *Яблуня в «пустелі»*
4. *Незвичайне сусідство*
5. *Найвищий пагорб «пустелі»*
6. *Місце відпочинку «У соснах»*
7. *Місце відпочинку «Березовий гайок»*

Під час екскурсії відвідувачі знайомляться з природними комплексами Олешківських пісків, представниками рослинного і тваринного світу, багату історією Херсонського краю.

Заборається: відхилятися від маршруту, зривати рослини, розводити багаття, псувати інформаційні щити та таблички, охоронні знаки, голосно розмовляти, включати музику, залишати після себе сміття.

Рекомендується: мати при собі питну воду та одягати зручний одяг; дотримуватися пішохідних стежок; дбайливо відноситися до рослинного і тваринного світу.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДНИХ УМОВ ТЕРИТОРІЇ

Олешківські піски (також Нижньодніпровські піски або Олешья) являють собою один з найдивовижніших ландшафтів України. Вони унікальні не тільки для нашої країни, а й для всієї Європи.

Олешківські піски – це піщаний масив з дюнами (кучугурами), ділянками напівпустелі, степу з листяними гайками у міжкучугурних пониженнях.

Маркування стежки: вказівний знак з напрямком руху, на якому зображено двоколірне коло (жовто-зелене): жовтий – колір сонця, піску, радості та поваги. У грецькій міфології це атрибут Аполлона – сонячного бога. Зелений колір є символом краси природи, молодості та відродження.

Охорону маршруту здійснюють: відділ державної охорони ПЗФ Національного природного парку «Олешківські піски».

Національний природний парк «Олешківські піски»

ЕКОЛОГІЧНА СТЕЖКА «ОЛЕШКІВСЬКОЮ ПУСТЕЛЕЮ»

природоохоронного науково-дослідного відділення «Раденське» (кв.61)

Розташування: Екологічна стежка «Олешківською пустелею» знаходиться в Олешківському районі Херсонської області в західній частині Козачелагерської арени на схід від села Раденськ Нижньодніпровських (Олешківських) пісків на території природоохоронного науково-дослідного відділення «Раденське».

Проїзд: Офіс науково-дослідного природоохоронного відділення «Раденське» знаходиться біля 35-го км траси Херсон – Джанкой.

Дістатися до цього місця можна за допомогою як особистого, так і громадського транспорту. (Напрямок – на с. Раденськ», зупинка «Золотий Фазан») далі можна дістатися до пісків пішим ходом.

Велику роль при виборі розташування стежки відіграли незвичайність цього маршруту, який полягає в поєднанні унікального ландшафту пісків з водно-болотним різноманіттям. Під час руху екскурсійним маршрутом здійснюватимуться розпізнання флори та фауни Олешківських пісків, можливість бачити ознаки їх пристосування до умов існування, біологічні ритми, пояснення екологічного значення охорони природи для суспільства.

Екскурсійний маршрут повністю розкриває краєзнавчі природні цінності як національного природного парку «Олешківські піски», так і вцілому природу Херсонського краю.

Значення екологічної стежки: рекреація, виховання та освіта у сфері охорони навколишнього середовища.

Екологічна стежка розрахована на дітей старшого дошкільного віку, учнів шкіл, вчителів, батьків, що відпочивають, організованих екскурсійних груп та ін.

Екологічна стежка відвідується організовано під керівництвом екскурсовода та інспектора природоохоронного науково – дослідного відділення «Раденське».

Короткий опис маршруту: Загальна протяжність стежки – 2 км 200 метрів тривалістю до 2 годин.

Маршрут стежки кільцевий. На маршруті передбачено 6 видових зупинок, на яких екскурсовод ознайомить Вас із унікальністю флори, фауни та ландшафтного різноманіття Парку.

1. Оглядова зупинка
2. Оазис в пустелі
3. Місячний кратер
4. Глід в пісках
5. Затишок біля берези
6. Олешківські кучугури

Екологічна стежка кільцева, призначена для пішоходів середнього ступеня важкості у проходженні.

Забороняється: відхилятися від маршруту, створювати зайвий шум, засмічувати територію, розводити багаття, розорювати та псувати інформаційні щити та аншлаги, охоронні знаки, завдавати шкоду рослинному і тваринному світу, вживати спиртні напої.

Національний природний парк «Олешківські піски»

Інвазійні види рослин

Амброзія полинолиста
Ambrosia artemisiifolia

Портулак городній
Portulaca oleracea

Якірці сланкі
Tribulus terrestris

Чіплянка китицева
Tragus racemosus

Територія національного природного парку до створення довгий час використовувалася як полігон, в лісогосподарських цілях, для випасу великої рогатої худоби тощо, що призвело до зменшення степової рослинності та збільшення площі пісків, внаслідок вітрової ерозії. Оскільки територія зазнала значного впливу, то змінився і видовий склад, а саме збільшилася кількість інвазійних видів за рахунок втручання людини.

Інвазійні види – занесені з інших регіонів рослини, котрі добре почувують себе на новій захопленій території, активно розмножуються і витісняють аборигенні види. Прибульці трансформують цілі екосистеми та призводять до збіднення їх біорізноманіття, витісняючи природні види. Особливо небезпечними є видо-трансформери, які змінюють цілі екосистеми. На території НПП «Олешківські піски» представлені наступні види інвазійних рослин:

Амброзія полинолиста *Ambrosia artemisiifolia* L. – карантинний бур'ян, занесений з північної Америки для отримання ефірних олій. Розвиваючи велику надземну масу, Амброзія здатна в польових умовах витіснити і пригнічувати інші бур'яни та культурні рослини. Квітковий пилок Амброзії шкідливий для людини. У період цвітіння, з середини липня до настання осінніх заморозків, серед населення спостерігається алергічне захворювання.

Срібна трава сива, булавоносець сіруватий *Corynephorus canescens* L. – субатлантичний вид що природно зростає в північній частині України. З метою закріплення пісків висівався з літаків над Нижньодніпровськими пісками в 60-х роках. Прижився і значно поширився по їх території.

Портулак городній *Portulaca oleracea* L. – бур'ян ірано-туранського походження, який використовується як лікарський, їстівний, кормовий.

Рослина добре приживається в чужих місцях, полюбляє тепло, невибаглива до вологості.

Маслинка вузьколиста *Elaeagnus angustifolia* L. – широко використовується в захисних смугах, у лісових насадженнях (особливо на засоленних ґрунтах) та для закріплення ґрунту. Часто дичавіє. Поширюючись спонтанно в природних екосистемах викликає їх суттєву трансформацію у наслідок затінення та насичення ґрунту азотом (на коренях маслинки зустрічаються симбіотичні актиноміцети).

Ценхрус довгоколючковий *Cenchrus longispinus* (Hack.) Fernald – карантинний бур'ян, поширений з Америки, який витісняє природні види, шкодить людині та тваринам на пісках та піщаних ґрунтах.

Якірці сланкі, якірці колючі *Tribulus terrestris* L. – повзучий бур'ян, котрий закріплює піски.

Чіплянка китицева *Tragus racemosus* L. – бур'ян, який засмічує природні види, росте вздовж доріг, на пасовищах, на піщаному масиві.

Сосна звичайна *Pinus sylvestris* L. – світлолюбне дерево, невибагливе до ґрунту. Відноситься до швидкоростучих хвойних порід, особливо у молодому віці.

Енотера дворічна *Oenothera biennis* L. – бур'ян, котрий засмічує багаторічні трави, дворічні та багаторічні культури, плодіві насадження, трапляється вздовж доріг, лісосмуг, на піщаних ґрунтах.

Злинка канадська, пушняк канадський *Erigeron canadensis* L. – ксеромезофіт, який поширений з Америки та Канади. Зростає на пасовищах, пустирях, уздовж доріг.

Текст: Катерина Бойко, Іван Мойсієнко.

Срібна трава сива *Corynephorus canescens*

Сосна звичайна *Pinus sylvestris*

Маслинка вузьколиста
Elaeagnus angustifolia

Енотера дворічна *Oenothera biennis*

Злинка канадська
Erigeron canadensis

Ценхрус довгоколючковий
Cenchrus longispinus

Національний природний парк «Олешківські піски»

Гриби

Білий гриб
Boletus edulis

Білий гриб сосновий
Boletus pinophilus

Гірчак
Tylopilus felleus

Підберезовик звичайний
Leccinum scabrum

Рядовка зелена
Tricholoma equestre

Серед великого розмаїття тваринного та рослинного світу Парку зовсім не останню роль відіграє розмаїття грибів. Їх не рідко можна знайти після рясних дощів у березових гайках, серед соснових насаджень та у заплавному ясенево-вербового лісу. Багато хто спокушається поласувати приємними знахідками, проте варто пам'ятати, що не всі гриби є смачними та безпечними. На території Козачелагерської арени переважно у соснових насаджень зустрічається відділу представник базидіомікозових грибів, популярна мрія грибників – Білий гриб (*Boletus edulis* Bull.) або боровик та Білий гриб сосновий (*Boletus pinophilus* Pilát & Dermek). Хоча, треба бути уважними і не сплутати їстівний Білий гриб зі схожим на нього неїстівним, назва якого Гірчак (*Tylopilus felleus* (Bull. ex Fr.) Karst.), що відрізняється рожевими спорами, темною сіткою на ніжці та гірким м'якушем. У колках іноді можна знайти їстівні гриби: Підберезовик звичайний (*Leccinum scabrum* (Bull.) Gray) та Підосиковик червоний (*Leccinum aurantiacum* (Bull.) Gray). Знайома нам Рядовка зелена або зеленушка (*Tricholoma equestre* Carolus Linnaeus, Paul Kummer) донедавна вважалась непоганим їстівним грибом, але при споживанні у значних кількостях були зафіксовані випадки отруєння, зокрема з летальним наслідком, тому вживати її потрібно з обережністю та в маленьких кількостях. Серед соснових насаджень на піщаних аренах можна зустріти такі їстівні види, як Маслюк зернистий (*Suillus granulatus* (L.) Roussel) з липкою і слизькою шапкою та Гіропор каштановий або заячий гриб (*Gyroporus castaneus* (Bull.) Quélet.). У березових гайках зустрічається гриб з їстівною шапкою Опеньок луговий (*Marasmius oreades* (Bolton) Fr.). Національний природний парк може зацікавити й незвичним їстівним видом – Дошовик умбровий (*Lycoperdon umbrinum* Pers.), що вживають у їжу в молодому віці, доки м'якоть ще не почала зеленіти.

На ґрунті у березово-тополевих гайках серед соснових насаджень зустрічається надзвичайно отруйний вид, а саме Мухомор пантерний (*Amanita pantherina* (DC. ex Fr.) Secr). Отруєння характеризуються такими симптомами, як блювота, нудота, головний біль, запаморочення, сльозотеча, галюцинації, підвищене слиновиділення, слабкість, пониження тиску, можлива кома та летальний наслідок. З-поміж отруйних грибів

варто виділити Мухомор зелений або біду поганку (*Amanita phalloides* Vaill. ex (Fr.) Link), яку іноді помилково збирають замість Печериць (*Agaricus* L.) та Зеленої сиріжки (*Russula aeruginea* Lindblad ex Fr.). Цей вид представлений часто у заплавних дібровах урочища Буркутські плавні. Мухомор червоніючий або маремуха (*Amanita rubescens* Pers.) – це гриб для тих, хто полюбляє екстрим. Використовується обов'язково після відварювання (відвар злити), вареним, смаженим, маринуваним. Приготовані гриби солодкуваті на смак, та зберігають солодкуватий запах. Проте проблема полягає в тому, що його легко сплутати з отруйним Мухомором пантерним, до того ж вони часто ростуть поряд. При пошкодженні м'якоть їстівного мухомора повільно забарвлюється в винно-рожевий колір, на відміну від отруйного, що залишається білою. Окрім того у маремухи кільце широкі з борознами і велум майже не помітний. Можна зустріти також серед отруйних грибів Мухомор червоний (*Amanita muscaria* (L.) Lam.)

На території Парку знаходяться два види грибів, що занесені до Червоної книги України. Перший серед них – Пізоліт безкореневий (*Pisolithus arhizus* (Scop.) Rauschert) має природоохоронний статус «рідкісний», належить до родини Склеродермові (Sclerodermataceae) і є аридним видом з диз'юнктивним ареалом. Причини зменшення чисельності полягають у вирубуванні насаджень у їх природних місцезростах на піщаних ґрунтах. Другий, не менш цікавий вид – Свинуха Зерової (*Paxillus zerovae* Wasser) має природоохоронний статус «зникаючий», належить до родини Свинухові (Paxillaceae) і є рідкісним ендеміком знайденим лише в Україні, в Херсонській області, в Олешківському районі. Внаслідок пожеж та вирубування лісів можливі зменшення чисельності. З наукової точки зору мікобіота НПП «Олешківські піски» включає близько 112 видів грибів та грибоподібних протистів: з них слизовиків – 18, зигомікозових – 1, аскомікозових 32 та базидіомікозових – 61 вид (Акулов та ін., 2016).

Отже, Національний природний парк «Олешківські піски» це одне з дивовижних місць, що може зацікавити як дітей, так і дорослих своїм «тихим полюванням».

Текст: Іосипчук Анастасія, Іван Мооїсієнко.

Мухомор зелений
Amanita phalloides

Мухомор червоний
Amanita muscaria

Мухомор червоніючий
Amanita rubescens

Хряц-молочник солодкуватий
Lactarius subdulcis

Мухомор пантерний
Amanita pantherina

Пізоліт безкореневий
Pisolithus arhizus

Гіропор каштановий
Gyroporus castaneus

Свинуха Зерової
Paxillus zerovae

Дошовик умбровий
Lycoperdon umbrinum

Печериця звичайна
Agaricus campestris

Національний природний парк «Олешківські піски»

Традиційний осінній перетин пустелі

Факультет біології, географії та екології Херсонського державного університету та Національний природний парк «Олешківські піски» щорічно проводять пішохідний перехід через Олешківську «пустелю», яка займає центральну частину Козачелазерської арени Нижньодніпровських пісків. Дана територія є найбільшим масивом пісків, що характеризуються такими пустельними елементами ландшафту, як наявність кучугур, рухомість пісків, екстремальні спека тощо, через що вона отримала неофіційний статус найбільшої пустелі в Україні і одієї з найбільших у Європі.

Переходи через пустелю проводиться в жовтні і здебільшого приурочений до Дня вчителя. За роки існування маршрут декілька разів змінювався; останнім часом він проходить з с. Подоколанівка до с. Раденськ Олешківського району Херсонської області. Протяжність маршруту складає близько 15 км. Похід включає 1-2 ночівлі в центрі «пустелі», у місці де зосереджена досить велика кількість озер у вирвах авіабомб.

За роки існування переходу в ньому прийняло участь понад 300 учасників, в тому числі, більше 200 студентів ХДУ. Також в походах брали участь співробітники Національного природного парку «Олешківські піски», Херсонського державного аграрного університету, Херсонського обласного краєзнавчого музею, Національного заповідника «Хортиця», Київського національного університету імені Тараса Шевченка і навіть Стокгольмського університету та інших установ.

Кожен похід насичений багатьма подіями і носить різносторонній характер. Під час походів учасники знайомляться з природою цієї ділянки НПП «Олешківські піски», здобувають туристичні навички, проводять наукові дослідження, весело та невимушено проводять час.

Також кожен похід супроводжується цікавими відкриттями, так, під час останніх походів були виявлені:

- Росичка круглолиста – комахоїдна рослина, новий вид для флори Херсонської області;
- Куга гострокінцева – рідкісна рослина відома з одного природного локалітету в Україні, що включена до Червоної книги України. Останій раз збиралася в Україні у 1932 році.
- Пухирчатка звичайна – водна комахоїдна рослина включена до Червоного списку Херсонської області.

Було зроблено багато інших цікавих знахідок.

Запрошуємо до участі в майбутніх походах!

Національний природний парк «Олешківські піски»

Лікарські рослини

Живокіст лікарський
Symphytum officinale

Вільха клейка
Alnus glutinosa

Крушина ламка
Frangula alnus

Гірчак почечуйний
Persicaria maculosa

Ще здавна території, на яких зростають рослини з лікарськими властивостями, високо цінуються як місцевими жителями, науковцями, так і в цілому суспільством.

Олешківські піски також налічують чимало видів лікарських рослин, що додає національному природному парку значущості, цінності та викликає ще більше зацікавлення.

Які ж рослини в НПП «Олешківські піски» лікують від хвороб?

Живокіст лікарський (*Symphytum officinale*) – недарма має таку назву, що ніби говорить сама за себе. Його використовують при пародонтозі, для полоскання порожнини рота, при переломах кісток, гнійних запаленнях тканин, глибоких ранах, болю, спричиненому ампутацією. Надземну частину також використовують у народній медицині при хворобах легень, пухлинах, гемороїдальних кровотечах, переломах кісток, ревматизмі, діареї; порошок листя – зовнішньо при ранах та носових кровотечах.

Живокіст лікарський (*Symphytum officinale*) – недарма має таку назву, що ніби говорить сама за себе. Його використовують при пародонтозі, для полоскання порожнини рота, при переломах кісток, гнійних запаленнях тканин, глибоких ранах, болю, спричиненому ампутацією. Надземну частину також використовують у народній медицині при хворобах легень, пухлинах, гемороїдальних кровотечах, переломах кісток, ревматизмі, діареї; порошок листя – зовнішньо при ранах та носових кровотечах.

Вільха клейка (*Alnus glutinosa*) – супліддя цього дерева мають протизапальні, в'язучі, дезинфікуючі, кровоспинні властивості. Настій з суплідь вільхи клейкої застосовують для лікування таких шлунково-кишкових захворювань, як ентероколіти, хронічні коліти, ентерити, ревматичний поліартрит, виразка дванадцятипалої кишки та шлунка, дизентерія і простудні захворювання.

Для приготування ліків використовується кора і листя вільхи клейкої. Для внутрішнього вживання застосовують відвар листя цієї рослини, який п'ють у якості потогінного засобу при лікуванні простудних захворювань. Зовнішньо застосовують настій свіжого листя або кори, який застосовують як засіб для примочок та полоскань при лікуванні виразок, ран і запалень горла.

А ще варто згадати про цмин пісковий (*Helichrysum arenarium*). Його використовують як жовчогінний, кровоспинний, протизапальний (зокрема, в гінекології), спазмолітичний, антибактеріальний та сечогінний засіб. Підвищує кислотність шлункового та панкреатичного соків, а також кров'яний тиск. Настій квіток, екстракт безсмертника сухий та інші є ефективними засобами при захворюваннях печінки та жовчовивідних шляхів.

У народній медицині плоди ожини сизої (*Rubus caesius*) здавна цінуються як кровоочисний, протиглислий засіб та засіб, що поліпшує перистальтику кишків. Плодами лікують катарити кишків, болі в шлунку, криваві проноси. Вони вважаються протиглислим засобом. Листки ожина в суміші з квітками нагідок, травою хвоща,

вербени і дубовою корою рекомендуються при запаленнях шкіри, лишаях, екземі, грибкових хворобах. Листки застосовують як потогінний і антицинготний засіб, для полоскання горла, порошок з листків – для засипання ран.

Відома своїми лікувальними властивостями і М'ята водяна (*Mentha aquatica*). В народній медицині найчастіше настій трави м'яти водяної вживають як жовчогінний засіб, при шлунково-кишкових розладах, болях і спазмах шлунку й кишечнику, метеоризмі, проносах та серцебиттях. При болях у шлунку м'ята водяна вважається ефективнішою за м'яту перцеву. Зовнішньо, у вигляді мазі, м'яту використовують для гоєння ран та лікування ерозій шийки матки.

Відома своїми лікувальними властивостями і М'ята водяна (*Mentha aquatica*). В народній медицині найчастіше настій трави м'яти водяної вживають як жовчогінний засіб, при шлунково-кишкових розладах, болях і спазмах шлунку й кишечнику, метеоризмі, проносах та серцебиттях. При болях у шлунку м'ята водяна вважається ефективнішою за м'яту перцеву. Зовнішньо, у вигляді мазі, м'яту використовують для гоєння ран та лікування ерозій шийки матки.

Препарати алтея особливо показані в дитячій практиці при кашлі, кашлюку. Дворічні коріння без кори застосовують з успіхом при захворюваннях сечостатевої системи, виразкової хвороби шлунка, проносах.

А ще в Олешківських пісках ви можете знайти:

- Блошниця дизентерійна, гірчак плямистий (серцево-судинні захворювання, рани, лишай);
- Козлятник лікарський (цукровий діабет; сечогінний та потогінний засіб);
- Крушина ламка (запори, геморой, печінкові захворювання);
- Плакун верболистий (рани, проноси, дизентерія, кровотеча);
- Розхідник плющеподібний (рани та захворювання шкіри) тощо.

І це ще не весь список маленьких «лікарів». Багато рослин, цінних своїми лікарськими властивостями, є оздобою НПП «Олешківські піски».

Текст: Ганна Мала.

hsky.org.ua

Цмин пісковий
Helichrysum arenarium

© George Chernilevsky

Ожина сиза
Rubus caesius

© H. Zell

Проскурняк лікарський
Althaea officinalis

© Derek Harper

М'ята водяна
Mentha aquatica

Блошниця протипроносна
Pulicaria dysenterica

Плакун верболистий
Lythrum salicaria